

Υπόθεση C-98/24

Αίτηση προδικαστικής αποφάσεως

Ημερομηνία καταθέσεως:

6 Φεβρουαρίου 2024

Αιτούν δικαστήριο:

Obvodní soud pro Prahu 1 (Τσεχική Δημοκρατία)

Ημερομηνία της αποφάσεως του αιτούντος δικαστηρίου:

29 Ιανουαρίου 2024

Μετέχοντες στη διαδικασία:

L.P.

A.K.

R.K.

R. F. von K.-K.

Αίτηση ενώπιον του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως

Αιτούν δικαστήριο:

Το Obvodní soud pro Prahu 1 (περιφερειακό δικαστήριο Πράγας 1, Τσεχική Δημοκρατία), [...] στο όνομα του οποίου ενεργεί ο εντεταλμένος δικαστικός επίτροπος [...], συμβολαιογράφος Πράγας, Τσεχική Δημοκρατία.

Αντικείμενο της κύριας δίκης περί κληρονομικής διαδοχής:

1. Ο κληρονομούμενος L.K., κάτοικος P., Τσεχική Δημοκρατία κατά τον χρόνο του θανάτου του, απεβίωσε στις 24 Αυγούστου 2022. Με βάση τις καταθέσεις των μετεχόντων στη διαδικασία και τα έγγραφα (αποσπάσματα από τα γερμανικά ληξιαρχικά βιβλία), το δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο κληρονομούμενος ήταν χήρος και είχε δύο τέκνα, τις θυγατέρες E.D. και N.K. καθώς και τα εγγόνια: A.K., R.K. και R.F. von K.-K., τα οποία είναι τέκνα της N.K.

2. Από τον έλεγχο στο Evidence právních jednání pro případ smrti (μητρώο δικαιπραξιών αιτία θανάτου), το οποίο διαχειρίζεται το Notářská komora České republiky (συμβολαιογραφικό επιμελητήριο της Τσεχικής Δημοκρατίας), διαπιστώθηκε ότι ο κληρονομούμενος κατέλιπε δύο διατάξεις τελευταίας βούλησης:
 - δήλωση περί αποκληρώσεως η οποία περιβλήθηκε τον τύπο του δημοσίου εγγράφου (συμβολαιογραφική πράξη) και συντάχθηκε από τη Δρ. I.S., συμβολαιογράφο P., στις 23 Ιουνίου 2015, με αριθμό NZ 149/2015· από απόψεως τσεχικού δικαίου επρόκειτο για μια μορφή διάταξης τελευταίας βούλησης (με την ευρεία έννοια του όρου) (βλ. R. Fiala, L. Drápal κ.λπ., *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§1475-1720). Komentář*, εκδ. 2η, Πράγα, C.H. Beck 2022, σ. 62), η οποία συντάχθηκε προτού ακόμη αρχίσει ο κανονισμός 650/2012 να παράγει έννομα αποτελέσματα (ο κανονισμός 650/2012 τέθηκε σε ισχύ από τις 17 Αυγούστου 2015)·
 - διαθήκη η οποία περιβλήθηκε τον τύπο του δημοσίου εγγράφου (συμβολαιογραφική πράξη) και συντάχθηκε από τον από τον Mag. R.N., συμβολαιογράφο P., στις 20 Δεκεμβρίου 2017, με αριθμό NZ 563/2017, στην οποία περιλαμβάνεται και η επιλογή του εφαρμοστέου στην κληρονομική διαδοχή δικαίου κατά την έννοια του άρθρου 22, παράγραφος 1, του κανονισμού 650/2012.
3. Στην αίτηση της 30ής Νοεμβρίου 2022, ο πληρεξούσιος δικηγόρος της θυγατέρας N.K. και των εγγονών A.K., R.K. και R.F. von K.-K. προέβαλε ότι ο κληρονομούμενος, από κοινού με τη σύζυγό του E.K., γεννηθείσα στις 20 Δεκεμβρίου 1927, η οποία απεβίωσε στις 9 Ιανουαρίου 2007, συνέταξαν στις 2 Νοεμβρίου 1999 ενώπιον του Δρ. J.F., συμβολαιογράφου H., Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, συνδιαθήκη (κατά το πρότυπο της «gemeinschaftliches Testament») σύμφωνα με τον γερμανικό αστικό κώδικα, θεσμός που είναι γνωστός και ως «διαθήκη Βερολίνου». Εν συνεχεία, η εν λόγω συνδιαθήκη τροποποιήθηκε εν μέρει με κοινή δήλωση των συζύγων η οποία πραγματοποιήθηκε στις 8 Φεβρουαρίου 2001 ενώπιον του Δρ. J. F., συμβολαιογράφου H., Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας. Κατά τον πληρεξούσιο δικηγόρο της θυγατέρας και των εγγονών, η εν λόγω συνδιαθήκη, όπως διαμορφώθηκε κατόπιν της μεταγενέστερης δηλώσεως, στο εξής: συνδιαθήκη των συζύγων, αποτελούσε και εξακολουθεί να αποτελεί έγκυρη δήλωση της τελευταίας κοινής βούλησης του κληρονομούμενου και της συζύγου του, E.K., συνταχθείσα σύμφωνα με τις εφαρμοστέες διατάξεις του γερμανικού δικαίου. Ο πληρεξούσιος δικηγόρος της θυγατέρας N.K. και των εγγονών A.K., R.K. και R.F. von K.-K., στην από 30ής Νοεμβρίου 2022 αίτησή τους, ανέλυσε διεξοδικά το περιεχόμενο της συνδιαθήκης των συζύγων καθώς και την οικεία νομική ρύθμιση του BGB (γερμανικού αστικού κώδικα), υποστηρίζοντας ότι ο

κληρονομούμενος και η σύζυγός του είχαν ρητώς περιορίσει την ελευθερία διαθέσεώς τους (στα γερμανικά: Testierfreiheit) σε περίπτωση θανάτου ενός εξ αυτών. Κατά τον πληρεξούσιο δικηγόρο, ο κληρονομούμενος, μετά τον θάνατο του έτερου κληρονομούμενου, δεν μπορούσε να μεταβάλει τον κύκλο των κληρονόμων του, παρά μόνον όσον αφορά την κληρονομική διαδοχή ενός εκ των προσώπων που ήδη κατονομάζονταν στη συνδιαθήκη των συζύγων, ως εκ τούτου μπορούσε να επιλέξει μόνον μεταξύ των θυγατέρων των κληρονομούμενων, ήτοι της Ν.Κ. και της Ε.Δ., καθώς και των τέκνων αυτών. Ο πληρεξούσιος δικηγόρος της Ν.Κ. και των εγγονών Α.Κ., R.K. και R.F. von K.-K. τεκμηρίωσε με αυτόν τον τρόπο το λεγόμενο δεσμευτικό αποτέλεσμα, συνέπεια του οποίου είναι η οριστική ρύθμιση των εννόμων σχέσεων των διαθετών που συντάσσουν συνδιαθήκη, οι οποίες, μετά τον θάνατο του πρώτου συζύγου, δεν μπορούν πλέον να μεταβληθούν με άλλον τρόπο πέραν αυτού που ορίζεται στη συνδιαθήκη που συνέταξαν οι σύζυγοι.

4. Το αιτούν δικαστήριο, με τη διάταξή του επί της υποθέσεως με αριθμό 37 D 227/2022–118, κατά της οποίας εν συνεχεία ασκήθηκε έφεση, αποφάνθηκε ότι τα τσεχικά δικαστήρια έχουν διεθνή δικαιοδοσία να εκδικάσουν την υπόθεση κληρονομικής διαδοχής σύμφωνα με το άρθρο 4 του κανονισμού 650/2012 και ότι η κατά τόπον αρμοδιότητα θεμελιώνεται στο άρθρο 98, παράγραφος 1, στοιχείο α, του [Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (νόμου 292/2013 περί ειδικών δικαστικών διαδικασιών)]. Το δικαστήριο επισήμανε περαιτέρω ότι, σύμφωνα με το άρθρο 22, παράγραφος 1, του κανονισμού 650/2012, το δίκαιο που διέπει το σύνολο της κληρονομικής διαδοχής είναι το τσεχικό δίκαιο.
5. Το αιτούν δικαστήριο έκρινε ότι η θυγατέρα του κληρονομούμενου Ν.Κ. δεν νομιμοποιείτο να εξακολουθήσει να μετέχει στη διαδικασία σχετικά με την κληρονομική διαδοχή του κληρονομούμενου, αποφαινόμενο ότι η διαδικασία θα συνεχιστεί με τη συμμετοχή αποκλειστικά της L.P., ως της μοναδικής κληρονόμου του κληρονομούμενου, βάσει της διαθήκης που συντάχθηκε στις 20 Δεκεμβρίου 2017.
6. Κατόπιν εφέσεως που άσκησαν η θυγατέρα Ν.Κ. καθώς και οι εγγονοί Α.Κ., R.K. και R.F. von K.-K., το δευτεροβάθμιο δικαστήριο επικύρωσε εν μέρει τη διάταξη του αιτούντος δικαστηρίου (όσον αφορά το μέρος του διατακτικού που αφορούσε την έλλειψη νομιμοποίησης της θυγατέρας Ν.Κ. να μετάσχει στη διαδικασία), ενώ κατά τα λοιπά εξαφάνισε την ως άνω διάταξη, αναπέμποντας την υπόθεση στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο προς εκδίκαση.
7. Το εφετείο επικαλέστηκε το άρθρο 26, παράγραφος 2, του κανονισμού 650/2012 (Εφόσον πρόσωπο έχει ικανότητα σύνταξης διάταξης

τελευταίας βούλησης σύμφωνα με το εφαρμοστέο δίκαιο δυνάμει του άρθρου 24 ή του άρθρου 25, η επακόλουθη μεταβολή του εφαρμοστέου δικαίου δεν θίγει την ικανότητά του για τροποποίηση ή ανάκληση μιας τέτοιας διάταξης). Επί της βάσεως αυτής, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο προέβη στις ακόλουθες διευκρινίσεις: Η ικανότητα (δυνατότητα εκ του νόμου) του κληρονομούμενου να τροποποιήσει ή να ανακαλέσει το μέρος της συνδιαθήκης με το οποίο ο κληρονομούμενος όρισε τους κληρονόμους του (σε περίπτωση που προαποβιώσει ο σύζυγός του) διέπεται επομένως συνολικά από το γερμανικό δίκαιο και όχι από το τσεχικό. Κατά το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, το συμπέρασμα αυτό δεν αναιρείται ούτε από την άποψη της Magdalena Pfeifer (M. Pfeifer, *Dědický statut – právo rozhodné pro přeshraniční dědické poměry*, Πράγα, Wolters Kluwer ČR 2017, σ. 173). Κατά το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, από την προπαρατεθείσα άποψη δεν προκύπτει τίποτε περισσότερο όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά της υπό κρίση υποθέσεως από το ότι, αν ο κληρονομούμενος είχε την ικανότητα βάσει της «επιλογής» (βλ. άρθρο 83, παράγραφος 4, του κανονισμού 605/2012) του γερμανικού δικαίου να συντάξει συνδιαθήκη, δύναται ανά πάσα στιγμή σε μεταγενέστερο χρόνο να τροποποιήσει ή να ανακαλέσει την εν λόγω διάταξη τελευταίας βούλησης σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο, ανεξαρτήτως των διατάξεων οποιουδήποτε άλλου εφαρμοστέου δικαίου (επισήμανση: πρόκειται για το εφαρμοστέο δίκαιο το οποίο διέπει το σύνολο των θεμάτων της κληρονομικής διαδοχής) κατά τον χρόνο της τροποποίησης ή της ανάκλησης της διάταξης, ήτοι ανεξαρτήτως των προβλέψεων του τσεχικού δικαίου, το οποίο επέλεξε σε μεταγενέστερο χρόνο ο διαθέτης. Κατά το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, το γεγονός ότι το τσεχικό δίκαιο όχι μόνον δεν απαγόρευε στον κληρονομούμενο να ανακαλέσει τον ορισμό των κληρονόμων που έγινε σε συνδιαθήκη, αλλά, αντιθέτως, επέτρεπε να λάβει χώρα η εν λόγω ανάκληση χωρίς περιορισμούς (σε αντίθεση με το γερμανικό δίκαιο), ουδεμία ασκεί επιρροή στο ζήτημα της εφαρμογής του γερμανικού δικαίου στην τροποποίηση ή την ανάκληση συνδιαθήκης.

8. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο ζήτησε από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο (αφού συλλέξει στοιχεία σχετικά με το περιεχόμενο των οικείων διατάξεων του γερμανικού δικαίου) να αποφανθεί περί του αν (και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, υπό ποιες προϋποθέσεις) σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο είναι δυνατόν να αποκλειστούν τα έννομα αποτελέσματα που αναπτύσσει το μέρος της συνδιαθήκης των συζύγων το οποίο περιέχει τις διατάξεις σχετικά με την εγκατάσταση ως κληρονόμων στην κληρονομιαία περιουσία του κληρονομούμενου των εγγονών A.K., R.K. και R.F. von K.-K., όπως έπραξε ο κληρονομούμενος με τη δήλωση περί αποκλήρωσης της 23ης Ιουνίου 2015 και τη διαθήκη της 20ής Δεκεμβρίου 2017. Μόνον με τον τρόπο αυτό, άλλωστε, θα καταστεί δυνατή η επίλυση της διαφοράς σχετικά με το κληρονομικό δικαίωμα μεταξύ της κληρονόμου δυνάμει της

διαθήκης της 20ής Δεκεμβρίου 2017, ήτοι της L.P., και των ορισθέντων ως κληρονόμων του κληρονομούμενου [...]. Η εκτίμηση των συνεπειών του ορισμού της L.P. ως κληρονόμου στην κληρονομαία περιουσία του κληρονομούμενου με τη διαθήκη της 20ής Δεκεμβρίου 2017 και των συνεπειών του αποκλεισμού των εγγονών A.K., R.K. και R.F. von K.-K. με το έγγραφο της 23ης Ιουνίου 2015 πρέπει να διεξαχθεί σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο.

Αντικείμενο και νομική βάση της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

Το αιτούν δικαστήριο υποβάλλει τρία προδικαστικά ερωτήματα. **Το πρώτο προδικαστικό ερώτημα** αφορά τον ορισμό της έννοιας «διάταξη τελευταίας βούλησης». Έχει το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο δ', του κανονισμού 650/2012 ή και το άρθρο 83, παράγραφοι 3 και 4, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο δ', του κανονισμού 650/2012 την έννοια ότι ο όρος «διάταξη τελευταίας βούλησης» περιλαμβάνει και τη δήλωση περί αποκληρώσεως; Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, **το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα** αφορά την ερμηνεία όσον αφορά το εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή δίκαιο, όταν ο κληρονομούμενος προέβη σε πλείονες διατάξεις τελευταίας βούλησης πριν από τις 17 Αυγούστου 2015, οι οποίες αφορούσαν πρόσωπο με πλείονες ιθαγένειες. Αντιθέτως, **το τρίτο προδικαστικό ερώτημα** αφορά την ερμηνεία του άρθρου 26, παράγραφος 2, του κανονισμού 650/2012, ήτοι τον βαθμό στον οποίο η εν λόγω διάταξη αποκλείει την επίδραση επακόλουθης μεταβολής του εφαρμοστέου δικαίου επί της ικανότητας του προσώπου να τροποποιήσει ή να ανακαλέσει διάταξη τελευταίας βούλησης.

Προδικαστικά ερωτήματα

1. Έχει το άρθρο 83, παράγραφοι 3 και 4, του κανονισμού 650/2012, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο δ', του κανονισμού 650/2012, την έννοια ότι ο όρος διάταξη τελευταίας βούλησης περιλαμβάνει και τη δήλωση περί αποκληρώσεως;
2. Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, έχει το άρθρο 83, παράγραφος 4, του κανονισμού 650/2012 την έννοια ότι, αν, πριν από τις 17 Αυγούστου 2015, ο κληρονομούμενος είχε συντάξει εγγράφως πλείονες διατάξεις τελευταίας βούλησης, οι οποίες ήταν σύμφωνες με το δίκαιο του κράτους το οποίο ο κληρονομούμενος θα μπορούσε να έχει επιλέξει βάσει του κανονισμού 650/2012, το δίκαιο που θεωρείται ότι έχει επιλεγεί ως το εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή είναι το δίκαιο βάσει του οποίου ο κληρονομούμενος συνέταξε την τελευταία διάταξη τελευταίας βούλησης πριν από τις 17 Αυγούστου 2015;

3. Έχει το άρθρο 26, παράγραφος 2, του κανονισμού 650/2012 την έννοια ότι, αν ο κληρονομούμενος περιοριζόταν όσον αφορά την ικανότητά του να συντάσσει διάταξη τελευταίας βούλησης λόγω υφιστάμενης διάταξης τελευταίας βούλησης η οποία συντάχθηκε πριν από τις 17 Αυγούστου 2015, σύμφωνα με το δίκαιο που διέπει το σύνολο της κληρονομιάς του, και αν, λόγω επακόλουθης μεταβολής του εν λόγω δικαίου, μεταβλήθηκαν οι όροι άσκησης της ικανότητας σύνταξης τέτοιας διάταξης, εξακολουθεί να περιορίζεται η ικανότητα του κληρονομούμενου να συντάσσει διάταξη τελευταίας βούλησης βάσει του δικαίου που θα διείπε την κληρονομική του διαδοχή αν είχε αποβιώσει κατά την ημερομηνία σύναψης της κληρονομικής σύμβασης, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι, σύμφωνα με το δίκαιο που διέπει την κληρονομική διαδοχή συνολικά κατά τον χρόνο του θανάτου του, ο κληρονομούμενος είχε το δικαίωμα να καταργήσει (να ανακαλέσει ή να τροποποιήσει) την κληρονομική σύμβαση;

Σχετικές διατάξεις του δικαίου της Ένωσης:

Άρθρο 19, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΣΕΕ

Άρθρο 267, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', ΣΛΕΕ

Άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο δ', του κανονισμού (ΕΕ) 650/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Ιουλίου 2012, σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, την αποδοχή και εκτέλεση δημόσιων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου (στο εξής: κανονισμός 650/2012)

Άρθρο 26, παράγραφος 2, του κανονισμού 650/2012

Άρθρο 83, παράγραφοι 3 και 4, του κανονισμού 650/2012

Σχετικές διατάξεις του εθνικού δικαίου:

Ζάκον č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém (νόμος 91/2012, ιδιωτικό διεθνές δίκαιο), άρθρα 2a και 73a

Ζάκον č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (νόμος 89/2012 περί αστικού κώδικα, στο εξής: τσεχικός αστικός κώδικας), άρθρα 1476, 1491–1497, 1537 και 1538, 1576, 1642, 1643, 1646.

Ζάκον č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (νόμος 292/2013 περί ειδικών δικαστικών διαδικασιών, στο εξής: νόμος 292/2013), άρθρα 1, 2, στοιχείο f, και 3, παράγραφος 1, 98, παράγραφος 1, στοιχείο a, 100, 101, 103, 110, 113, 138 και 169

Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád) [νόμος 358/1992 περί συμβολαιογράφων και συναφών δραστηριοτήτων (νόμος περί συμβολαιογράφων), στο εξής: νόμος 358/1992], άρθρα 4, 7, 8, 13, 35b

Vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy (κανονιστική διάταξη 37/1992, κανονισμός διαδικασίας των περιφερειακών και επαρχιακών δικαστηρίων, στο εξής: διάταγμα 37/1992), άρθρο 90

Η συναφής εθνική βιβλιογραφία:

M. Pfeifer, *Dědický status – právo rozhodné pro přeshraniční dědické poměry*, Πράγα, Wolters Kluwer ČR 2017

R. Fiala, L., Drápal κ.λπ., *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 147–1720). Komentář*, εκδ. 2η, Πράγα, C.H. Beck 2022

Συνοπτική έκθεση του σκεπτικού της διατάξεως περί παραπομπής

Το αιτούν δικαστήριο υποβάλλει προδικαστικά ερωτήματα επειδή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι προκειμένου να μπορέσει να αποφανθεί επί της υποθέσεως που εκκρεμεί ενώπιόν του είναι αναγκαία η έκδοση αποφάσεως επί της ερμηνείας ή του κύρους του δικαίου της Ένωσης. Επίσης, κατά το αιτούν δικαστήριο, δεν υφίσταται ούτε *acte clair* ούτε *acte éclairé* κατά την έννοια της αποφάσεως του ΔΕΕ της 6ης Οκτωβρίου 1982, Srl CILFIT και Lanificio di Gavardo SpA (C-283/81, ECLI:EU:C:1982:335).

Επί του **πρώτου** προδικαστικού ερωτήματος:

1. Σύμφωνα με τον τσεχικό αστικό κώδικα, διατάξεις τελευταίας βούλησης, υπό τη στενή έννοια του όρου, είναι η κληρονομική σύμβαση, η διαθήκη και ο κωδίκελλος (άρθρο 1491 του τσεχικού αστικού κώδικα), ενώ αποκλείεται ρητώς η συνδιαθήκη (άρθρο 1496 του τσεχικού αστικού κώδικα). Λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 650/2012, η συνδιαθήκη θα μπορούσε να θεωρηθεί ως «κληρονομική σύμβαση», ζήτημα ως προς το οποίο, το Ανώτατο Δικαστήριο της Αυστρίας έχει επίσης καταλήξει σε παρόμοια συμπεράσματα (βλ. απόφαση του *Beschluss des Obersten Gerichtshofes* της 29ης Ιουνίου 2020, υπόθεση αριθ. 2 Ob 123/19f). Εντούτοις, η τσεχική θεωρία συγκαταλέγει μεταξύ των διατάξεων τελευταίας βούλησης, με την ευρύτερη έννοια του όρου, και άλλες δικαιοπραξίες του κληρονομούμενου, οι οποίες δεν μνημονεύονται ρητώς στο άρθρο 1491 του τσεχικού αστικού κώδικα, με τις οποίες ρυθμίζονται οι περιουσιακές σχέσεις του εν λόγω προσώπου μετά τον θάνατό του. Εκτός από τη διαθήκη, τη κληρονομική σύμβαση και τον κωδίκελλο, στις εν λόγω δικαιοπραξίες

περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, η **δήλωση περί αποκληρώσεως** (βλ. R. Fiala, L. Drápal κ.λπ., *Občanský zákoník IV*, σ. 62).

2. Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι είναι εύλογο, δίκαιο και σύμφωνο με τον παγκοσμίως αποδεκτό θεσμό της διάταξης τελευταίας βούλησης, στο πλαίσιο του οποίου ο κληρονομούμενος συντάσσει διάταξη τελευταίας βούλησης είτε κατά τρόπο θετικό, ορίζοντας κληρονόμους είτε, κατά τρόπο αρνητικό, στερώντας από τους νόμιμους κληρονόμους (τα τέκνα, ή, ενδεχομένως, άλλους κατιόντες του) τη νόμιμη μοίρα τους και το κληρονομικό τους δικαίωμα, ότι το άρθρο 83, παράγραφος 4, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο δ΄, του κανονισμού 650/2012 έχει την έννοια ότι οι διατάξεις τελευταίας βούλησης, κατά την έννοια των ως άνω διατάξεων, περιλαμβάνουν όχι μόνον τη διαθήκη, τη συνδιαθήκη και την κληρονομική σύμβαση, αλλά και τη δήλωση περί αποκληρώσεως (το ίδιο θα μπορούσε να συναχθεί βάσει του άρθρου 83, παράγραφος 3). Κατά το αιτούν δικαστήριο, η δήλωση περί αποκληρώσεως αποτελεί μορφή αρνητικής διαθήκης με την οποία ο κληρονομούμενος εκφράζει τη βούλησή του να μην κληρονομήσουν ορισμένα πρόσωπα τα οποία, διαφορετικά, θα ήταν κληρονόμοι του εκ του νόμου. Η εν λόγω κατάσταση παρουσιάζει αντιστοιχία με εκείνη στην οποία ο κληρονομούμενος με διαθήκη (συνδιαθήκη ή κληρονομική σύμβαση) εγκαθιστά ορισμένα πρόσωπα ως κληρονόμους του. Τόσο στη διαθήκη (συνδιαθήκη ή κληρονομική σύμβαση) όσο στη διαθήκη με αρνητική έννοια (ήτοι και στη δήλωση περί αποκληρώσεως), ο κληρονομούμενος ρυθμίζει την κληρονομική του διαδοχή, με άλλα λόγια, **ρυθμίζει τις (έννομες) περιουσιακές σχέσεις μετά τον θάνατό του**.
3. Η τσεχική θεωρία αντιλαμβάνεται τον θεσμό της αποκληρώσεως σύμφωνα με τον τσεχικό αστικό κώδικα, ως την πλήρη στέρηση του νόμιμου κληρονόμου από το δικαίωμά του στην κληρονομία (αποκλήρωση εν ευρεία εννοία) ή τον περιορισμό του δικαιώματός του στη νόμιμη μοίρα (αποκλήρωση εν στενή εννοία). Σύμφωνα με το άρθρο 1643, παράγραφος 1, του τσεχικού αστικού κώδικα, νόμιμοι κληρονόμοι είναι τα τέκνα του θανόντος και, εάν τα τέκνα εκπέσουν για οποιονδήποτε λόγο, τότε νόμιμοι κληρονόμοι είναι οι κατιόντες τους. Από τη σκοπιά του κληρονομούμενου, η αποκλήρωση μπορεί να νοηθεί ως το (έσχατο) μέτρο (*ultima ratio*) με το οποίο ο κληρονομούμενος τιμωρεί τον (ανάξιο) κατιόντα του, ο οποίος έχει επιδείξει συμπεριφορά που αντιστοιχεί σε έναν τουλάχιστον από τους νόμιμους λόγους αποκληρώσεως από την κληρονομία (βλ. R. Fiala, L., Drápal κ.λπ., *Občanský zákoník IV*, σ. 388).
4. Ωστόσο, στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο δ΄, του κανονισμού 650/2012 ορίζεται ρητώς ότι μόνον η διαθήκη, η συνδιαθήκη ή η κληρονομική σύμβαση αποτελούν διατάξεις τελευταίας βούλησης·

από τον εν λόγω κατάλογο **απουσιάζει**, επί παραδείγματι, ο κωδικοκώλυος ή η **δήλωση περί αποκληρώσεως**. Στο άρθρο 83, παράγραφοι 3 και 4, του κανονισμού 650/2012 χρησιμοποιείται η έννοια της «διάταξης τελευταίας βούλησης». Τίθεται, επομένως, το ερώτημα αν, πράγματι, ο όρος «διάταξη τελευταίας βούλησης» κατά την έννοια του εν λόγω άρθρου πρέπει να νοηθεί ως αναφερόμενος αποκλειστικά στα τρία είδη (τύπους) διάταξης τελευταίας βούλησης που διαλαμβάνονται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο δ', του κανονισμού 650/2012 και αν δεν αποτελεί τέτοια διάταξη τελευταίας βούλησης οποιαδήποτε άλλη δικαιοπραξία του κληρονομούμενου με την οποία αυτός ρυθμίζει τις περιουσιακές σχέσεις του μετά τον θάνατό του. Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι δεν είναι λογικό να περιλαμβάνεται στην έννοια της «διάταξης τελευταίας βούλησης» η διαθήκη (με την οποία ο κληρονομούμενος ορίζει τους κληρονόμους και, ενδεχομένως, και τους κληροδόχους) και ταυτόχρονα, να μην περιλαμβάνεται η δήλωση περί αποκληρώσεως (ως μία από τις μορφές αρνητικής διαθήκης) με την οποία ο κληρονομούμενος στερεί από τον κληρονόμο το εκ του νόμου κληρονομικό του δικαίωμα και το δικαίωμα στη νόμιμη μοίρα, δεδομένου ότι **ο κληρονομούμενος προβαίνει σε διάταξη τελευταίας βούλησης και με τον τρόπο αυτό**.

Επί του **δεύτερου** προδικαστικού ερωτήματος:

1. Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι δεν έχει ακόμη επιλυθεί το ζήτημα του εφαρμοστέου δικαίου στην κληρονομική διαδοχή σε περίπτωση που ο κληρονομούμενος είχε συντάξει πλείονες διατάξεις τελευταίας βούλησης πριν από τις 17 Αυγούστου 2015, επρόκειτο δε περί προσώπου με πλείονες ιθαγένειες.
2. Ο κληρονομούμενος μπορεί να έχει συντάξει περισσότερες διατάξεις τελευταίας βούλησης πριν από τις 17 Αυγούστου 2015 και, αν κατά τον εν λόγω χρόνο ήταν πρόσωπο με πλείονες ιθαγένειες, θα μπορούσε να έχει συντάξει διατάξεις τελευταίας βούλησης σύμφωνα με το δίκαιο περισσότερων από τα κράτη των οποίων είχε την ιθαγένεια κατά την εν λόγω ημερομηνία. Τίθεται φυσικά το ερώτημα ποιο από τα ως άνω δίκαια θα είναι το εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή κατά τον χρόνο του θανάτου του κληρονομούμενου, κατά την έννοια του άρθρου 83, παράγραφος 4, του κανονισμού 650/2012. Το αιτούν δικαστήριο εκκινεί από την παραδοχή ότι εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή δίκαιο θα πρέπει να είναι το εθνικό δίκαιο δυνάμει του οποίου ο κληρονομούμενος συνέταξε την τελευταία διάταξη τελευταίας βούλησης πριν από τις 17 Αυγούστου 2015. Ως εκ τούτου, δεδομένου ότι ο κληρονομούμενος L.K. είχε συντάξει μαζί με τη σύζυγό του E.K. συνδιαθήκη σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο (ενώπιον Γερμανού συμβολαιογράφου) στις 2 Νοεμβρίου 1999 και, εν συνεχεία, στις 23 Ιουνίου 2015, ο κληρονομούμενος προέβη σε

δήλωση περί αποκληρώσεως ενώπιον Τσέχου συμβολαιογράφου σύμφωνα με το τσεχικό δίκαιο, θεωρείται ότι έχει επιλεγεί το τσεχικό δίκαιο ως το εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή δίκαιο, κατά την έννοια του άρθρου 83, παράγραφος 4, του κανονισμού 650/2012.

Ως προς το **τρίτο** προδικαστικό ερώτημα:

1. **Αφενός**, υφίσταται η ερμηνεία της εν λόγω διάταξης που έχει αναπτυχθεί στους κόλπους της θεωρίας, ιδίως στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, σύμφωνα με την οποία σκοπός της εν λόγω διατάξεως είναι η διασφάλιση της ασφάλειας δικαίου και, υπό το πρίσμα του σκοπού αυτού, θα πρέπει να εφαρμόζεται και στις περιπτώσεις στις οποίες, λόγω μεταβολής του εφαρμοστέου στην κληρονομική διαδοχή δικαίου, ο κληρονομούμενος δεν έχει μεν απωλέσει την ικανότητά του να προβαίνει σε διάταξη τελευταίας βούλησης, αλλά (μόνον) έχουν μεταβληθεί οι όροι άσκησης της εν λόγω ικανότητας. Σύμφωνα με την ως άνω ερμηνεία, και στην προκειμένη περίπτωση, το δίκαιο που ήταν εφαρμοστέο κατά τον χρόνο της αρχικής διάταξης τελευταίας βούλησης (ήτοι, κατά τον χρόνο συντάξεως της συνδιαθήκης) θα εξακολουθούσε να εφαρμόζεται όσον αφορά την ανάκληση ή την τροποποίηση της διάταξης τελευταίας βούλησης. Αφετέρου, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η ικανότητα σύνταξης διάταξης τελευταίας βούλησης σύμφωνα με το άρθρο 26, παράγραφος 2, του κανονισμού 650/2012 έχει την έννοια ότι αποκλείει την επίδραση επακόλουθης μεταβολής του εφαρμοστέου δικαίου επί της ικανότητας προσώπου για τροποποίηση ή ανάκληση μιας τέτοιας διάταξης τελευταίας βούλησης. Αυτό σημαίνει ότι, αν ο κληρονομούμενος είχε ικανότητα σύνταξης διάταξης τελευταίας βούλησης, θα είχε πάντοτε την ικανότητα να τροποποιήσει ή να ανακαλέσει την εν λόγω διάταξη ανά πάσα στιγμή στο μέλλον.
2. Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει, κατ' αρχάς, ότι το άρθρο 26, παράγραφος 2, του κανονισμού 650/2012 ρύθμιζε αρχικά την ακριβώς αντίστροφη περίπτωση από εκείνη που αποτελεί το αντικείμενο της υπό κρίση υποθέσεως κληρονομικής διαδοχής. Προοριζόταν να καλύψει την περίπτωση κατά την οποία ο κληρονομούμενος, ο οποίος είχε ικανότητα σύνταξης διάταξης τελευταίας βούλησης σύμφωνα με το δίκαιο που ήταν εφαρμοστέο κατά τον χρόνο σύνταξης της διάταξης, είχε απωλέσει την ικανότητά του να προβεί σε διάταξη τελευταίας βούλησης λόγω μεταβολής του εφαρμοστέου στην κληρονομική διαδοχή δικαίου, και, ως εκ τούτου, δεν μπορούσε ούτε να ανακαλέσει ούτε να τροποποιήσει τη διάταξή του. Σύμφωνα με τη γερμανική θεωρία (την οποία επικαλέστηκε ο πληρεξούσιος δικηγόρος των εγγονών του κληρονομούμενου) σκοπός της εν λόγω διατάξεως θα μπορούσε να είναι (και) η διασφάλιση της ασφάλειας δικαίου και, λαμβανομένου υπόψη του σκοπού αυτού, η επίμαχη ρύθμιση θα

έπρεπε να εφαρμόζεται και στις περιπτώσεις στις οποίες, λόγω μεταβολής του εφαρμοστέου στην κληρονομική διαδοχή δικαίου, ο κληρονομούμενος δεν απώλεσε την ικανότητα σύνταξης διάταξης τελευταίας βούλησης αλλά (μόνον) μεταβλήθηκαν οι όροι άσκησής της. Σύμφωνα με τη γερμανική θεωρία, και στην περίπτωση αυτή, το δίκαιο που ίσχυε κατά τον χρόνο σύνταξης της αρχικής διάταξης τελευταίας βούλησης (ήτοι, κατά τον χρόνο σύνταξης της συνδιαθήκης των συζύγων) θα πρέπει να εξακολουθήσει να εφαρμόζεται στην ανάκληση ή την τροποποίηση της εν λόγω διάταξης. Ωστόσο, η άποψη αυτή δεν γίνεται πλήρως και ομοφώνως αποδεκτή. Εξάλλου, ακόμη και η M. Pfeifer δέχεται ότι, αν ένα πρόσωπο είχε ικανότητα σύνταξης διάταξης τελευταίας βούλησης σύμφωνα με το εφαρμοστέο κατά τον χρόνο της σύνταξης της διάταξης δίκαιο, τότε μπορεί ανά πάσα στιγμή να τροποποιήσει ή να ανακαλέσει τη διάταξη αυτή, ανεξάρτητα από τις σχετικές διατάξεις του εφαρμοστέου κατά τον χρόνο της τροποποίησης ή ανακλήσεώς της δικαίου. Αν ο κληρονομούμενος είχε ικανότητα σύνταξης διάταξης τελευταίας βούλησης, θα έχει πάντοτε την ικανότητα να ανακαλέσει ή να τροποποιήσει τη διάταξη αυτή ανά πάσα στιγμή σε μεταγενέστερο χρόνο (M. Pfeifer, *Dědický status*, σ. 173).

3. Κατά το αιτούν δικαστήριο, δεν προκύπτει από το άρθρο 26, παράγραφος 2, του κανονισμού 650/2012 ότι θα «διαιωνιζόταν» ο περιορισμός της ικανότητας του κληρονομούμενου να συντάσσει διατάξεις τελευταίας βούλησης «εις το διηνεκές», σύμφωνα με το εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή του εν λόγω κληρονομούμενου δίκαιο σε περίπτωση θανάτου του κατά τον χρόνο σύναψης της κληρονομικής σύμβασης, τούτο δε παρά το γεγονός ότι, σύμφωνα με το δίκαιο που διείπε την κληρονομική διαδοχή κατά τον χρόνο του θανάτου του, ο κληρονομούμενος είχε το δικαίωμα να καταργήσει (να ανακαλέσει ή να τροποποιήσει) την κληρονομική σύμβαση.
4. Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η ικανότητα σύνταξης διάταξης τελευταίας βούλησης σύμφωνα με το άρθρο 26, παράγραφος 2, του κανονισμού 650/2012 έχει την έννοια ότι αποκλείει την επίδραση μεταγενέστερης μεταβολής του εφαρμοστέου δικαίου επί της ικανότητας προσώπου να τροποποιήσει ή να ανακαλέσει διάταξη τελευταίας βούλησης.

Επί της νομιμοποίησης του εντεταλμένου δικαστικού επιτρόπου, ο οποίος ενεργεί εξ ονόματος του Obvodní soud pro Prahu 1 (περιφερειακού δικαστηρίου Πράγας 1), να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως:

1. Το άρθρο 1, παράγραφος 1, του νόμου 292/2013 ορίζει τα εξής: Σύμφωνα με τον παρόντα νόμο, τα δικαστήρια αποφαινόνται επί των

νομικών ζητημάτων που ρυθμίζονται στον παρόντα νόμο. Το άρθρο 100, παράγραφος 1, του νόμου 292/2013 ορίζει τα εξής: Τις πράξεις του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου στο πλαίσιο της διαδικασίας κληρονομικής διαδοχής διενεργεί, υπό την ιδιότητα του δικαστικού επιτρόπου, συμβολαιογράφος εξουσιοδοτημένος από το δικαστήριο για τη διενέργεια των εν λόγω πράξεων, εκτός αν οι διατάξεις που ακολουθούν ορίζουν άλλως. Το άρθρο 100, παράγραφος 2, του νόμου 292/2013 προβλέπει τις εξαιρέσεις, στις τις οποίες δεν εφαρμόζεται το άρθρο 100, παράγραφος 1, του νόμου 292/2013, ο δε κατάλογος αυτός δεν περιλαμβάνει την υποβολή αιτήσεως προδικαστικής απόφασης στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης· επομένως, ο εντεταλμένος δικαστικός επίτροπος έχει την εξουσία να προβεί στην εν λόγω πράξη. Το άρθρο 101, παράγραφος 2, του νόμου 292/2013 ορίζει ότι: Το δικαστήριο αποφασίζει, μετά την έναρξη της διαδικασίας, να αναθέσει τη διενέργεια πράξης στον συμβολαιογράφο με διάταξη, χωρίς να απαιτείται να λάβει χώρα επίδοση αυτής.

2. Το άρθρο 103, παράγραφος 4, του νόμου 292/2013 ορίζει τα εξής: «Ο συμβολαιογράφος, ο υποψήφιος συμβολαιογράφος, ο ασκούμενος συμβολαιογράφος και ο υπάλληλος συμβολαιογραφείου ο οποίος διήλθε επιτυχώς την εξέταση για την κτήση των οικείων επαγγελματικών προσόντων δυνάμει άλλων νομοθετικών διατάξεων διαθέτουν, στο πλαίσιο των διαδικασιών κληρονομικών διαφορών, όταν ενεργούν ως εντεταλμένοι δικαστικοί επίτροποι, όλες τις εξουσίες που διαθέτει το δικαστήριο ως δημόσια αρχή κατά την άσκηση της δικαστικής εξουσίας».
3. Το άρθρο 90, παράγραφος 1, του κανονισμού 37/1992 ορίζει τα εξής: Η απόφαση που εκδίδεται επί υποθέσεως κληρονομικής διαδοχής αναφέρει το όνομα του δικαστικού επιτρόπου, τη διεύθυνση του συμβολαιογραφικού του γραφείου, καθώς και την πληροφορία ότι το δικαστήριο της κληρονομίας ανέθεσε στο εν λόγω πρόσωπο την εξουσία να ενεργεί ως δικαστικός επίτροπος στη διαδικασία των κληρονομικών διαφορών. Στις οδηγίες που παρέχονται σχετικά με τη δυνατότητα άσκησης έφεσης πρέπει να αναφέρεται ως τόπος κατάθεσης της έφεσης, η διεύθυνση της έδρας του δικαστηρίου της κληρονομίας και η διεύθυνση του συμβολαιογραφικού γραφείου του δικαστικού επιτρόπου. Το έντυπο αντίγραφο της απόφασης που εκδίδεται επί υποθέσεως κληρονομικής διαδοχής υπογράφεται από τον δικαστικό επίτροπο, τον αναπληρωτή συμβολαιογράφο που ορίζεται σύμφωνα με το άρθρο 24, παράγραφος 1, του νόμου 358/1992, τον συνεργάτη συμβολαιογράφου ή τον υποψήφιο συμβολαιογράφο ο οποίος έχει οριστεί από το συμβολαιογραφικό επιμελητήριο για την αναπλήρωση του συμβολαιογράφου κατά την άσκηση των καθηκόντων του.

[...]